

Brynäs

1934

”Tror du att han kommer att vilja leka med mig?”

Jag frågade för hundrade gången. Mamma strök mig över huvudet.

”Han eller *hon*, Eder-hjärtat. Det kan bli en flicka också, det vet du ju.”

”Men blir det en vän?”

”Såklart, Eder. Du får ett syskon att ta hand om hela livet.”

Mammas ansikte hade blivit runt. Hennes mage var en kudde under filten i sängen och jag kände mig som fyra år och jag skulle få ett syskon. Jag räknar baklänges och får det till mörkvintern 1934, mer än nittio år sedan. Snön var blå nere på gården när jag tittade ut, så decembersolen kan inte ha hunnit upp ännu. I vårt rum på Brynäs höll föremål och tyger inne med färgerna. Mamma och jag hade spontade väggar, ett nästan helt linoleumgolv och sotsvart järnkamin. Vi hade tur med livet att vårt fönster vette åt rätt håll, sa mamma; ljuset ramlade över fönsterkarmen och in i vårt rum större delen av dagen, så att vi inte behövde ha lampor tända. Det fanns ett otäckt dass på gården som jag inte fick gå till på kvällen, men köksluckan var grönmålad. I våra gardiner fladdrade urblekta fåglar och i vår säng låg en kudde som min mormor hade broderat och en mjuk ullfilt i gröna nyanser med mönster. Den filten tyckte jag om då. Innan.

Jag klev ur sängen först varje morgon, för den som är nästan fyra år kan vara otålig. Mamma var vuxen och hade grus i ögonen, drog på sig blårandig klänning med spetskrage och satte upp håret i knut. När hon var färdigklädd diskade hon ur gårdagsglaset och tog fram mina byxor. Så sjöng vi medan hon lagade havresoppa. Hon dansade med träsleven tills Steens på våningen under stötte i vårt golv att hon skulle vara tyst. En röd fågel satt i trädet utanför fönstret och såg när mamma dukade fram.

”Det är en domherre”, sa hon, ”som på gardinerna – ser du, Eder? Min morfar älskade fåglar, han kunde namnen på dem allihop.”

Att min mamma hade haft en morfar. Det gick inte att förstå. Jag tänkte att morfarn och domherren och jag och mamma hörde ihop.

Innan mamma gav sig av till jobbet skopade hon upp det sista i en tallrik till mig, så att jag hade att äta senare. Samtidigt kramade hon om mig med ögonen och jag ville kliva rakt in i den blicken och lägga mig ned. Mamma gav mig mina leksakskorkar och stängde om mig. Eder-korken hade kortast ben. En långbent kork hade mamma klistrat en kjol på, så att den blev mammakorken. Den hade ett tändsticksben och ett tandpetarben, för ett av benen ramlade ned i en brädfog i hålet i linoleumgolvet en gång och gick inte att få upp.

Det var hon och jag i början – min pappa fick en byggställning över sig när han tog ett extrapass, så mamma blev ensam innan de ens känt varandra en sommar. Då var jag redan på väg. Inget att göra något åt.

Jag tror att en av mina korkar var en pappakork, eller om den var en mormorskork – rummet hade varit min mormors från början.

”Mor min sydde gardinerna när jag var liten, efter att vi

tvingades hit”, berättade mamma en kväll när hon kommit hem. ”Hon var sömmerska, din mormor Vega, hade så mycket uppdrag att hon kunde tacka nej. Om hon inte fått pigttittarn där på byrån av sin fästman hade hon kunnat köpa en lika fin själv, för egen lön. Sömnaden hade hon lärt av sin mor Janna: det var hon som broderade kudden där. Den fick vi med oss hit ned från Rengsjö.”

”Var är mormorn nu?”

Mamma strök mig över ryggen.

”Både din och min mormor är döda. Din mormor Vega fick halsfluss och dog här i sängen ett par år innan du föddes. Det blev bara jag kvar – om inte gamle Karlén låtit mig behålla rummet på krita tills jag fått fatt på jobb, då hade jag hamnat på gatan. Han var fin, han. Min mormor Janna hade tyckt om honom.”

Hon snöt sig.

”De finns inte mer. När jag hitta ett telefonnummer i din mormors målade plåtlåda och ringde Rengsjö för att berätta att hon dött, då fick jag veta att mormor Janna varit död i många år. Hon dog bara något år efter att vi rest ned hit.”

Inget mer än gardinerna och pigttittaren med sprickrand över spegeln fanns kvar av mormor Vega, och en furupall som hon använt för att nå upp till kökshyllorna. Kanske också att två veckotidningar varit hennes, de som mamma använde för att försöka lära mig läsa. En av dem var gulnad. Fast korkbarken i pappa-mormor-korken var mjuk fortfarande – allihop hade benpinnar och mamma hade målat dit ögon med blått bläck som flutit ut lite. Hon lät mig ha alla korkarna i pigttittarens låda.

I mina första minnen leker jag med de där korkarna på vårt golv medan mamma lagar en festmåltid åt oss två. Vi ska fira nyår, det känns i doftminnet. Mamma vaggar fram med

rundmagen och lägger tjocka brödsivor på tallrik som hon ska täcka med ringar av inlagd strömming, rödbetor, lök och dill omkring en färsk äggula.

”Oxöga med extra allt!”

Mönstrad duk på bordet och lilla nubbeglasat på fot, hon slätar ut skrynlor med handen innan hon dukar fram.

”Din mormor Vega brukade laga till den här rätten åt grannpojken Lennart och mig, innan hon och jag flyttade hit ned. Han och jag var bästa vänner och oxöga var vår favorit.”

Medan mamma kokade rödbetor och hackade dill höll pigtittaren mig sysselsatt. Spegeln blänkte på båda sidor om sprickan, det luktade tobak utifrån, spädbarnsblöjor från Ekmans och kålpudding från Henrikssons eller någon annan av familjerna omkring oss. Jag kände igen alla deras ljud, både skramlet och rösterna. Steens under oss lät gladast – de hade slador med kvistmärken till golv och en lurvig matta med fransar, massor av barn och en labradorkorsning som hette Boj som hindrade barnen från att gå ut i gatan. Boj kunde låta som en duva.

Till sist nådde mamma nästan inte skärbrädan, för hennes mage blev så stor. När Tom föddes den 28 januari var jag nere hos Steens och Boj medan tant Steens Elvira och någon annan kvinna var hos mamma. Jag fick mjölk och bulla och somnade på det där golvet med huvudet på Boj. Sedan kom Elvira ned och sa att mamma hade fött en lillebror på vårt köksbord. Allt utanför fönstret var smutsig snö när jag kom upp, men Elvira hade svabbat vårt golv lika renpolerat som köksbordet före mammas brödbak.

I minnena efter det ligger Tom på golvet intill mig. Vinterljus genom fönsterglasat, hans blick är djup, mörkt blå som när Ekmans kattungar just öppnat ögonen och jag vill lyfta upp honom. Hårfejor som brunt ludd över huvudet, hela min lillebror

doftar söt mjölk och jag håller honom sällskap medan mamma lagar falsk korvkaka med kyndel. Henrikssons skäller på sina ungar på andra sidan väggen. Tom låter som en liten katt.

Hans spädbarnshud var så tunn i början: smala, blå ådror syntes under skinnet. Jag kunde känna hur de stod upp lite under mina fingrar.

”De är på väg till Toms hjärta”, sa mamma.

Det var innan min bror och jag hamnade i skrubben.

Vår mamma var en plats. Hon doftade såpa, flott och rågröt. Nära henne behövde vi inget. Om hon inte var hemma var vårt köksbord bara trä och väntan tills hon kom tillbaka. Sängen var bara skrynklade tyger när hon inte låg intill oss, sjöng stilla visor och strök oss över håret. Inne i skrubben längtade jag ut till henne.

Vi hade mormors pigtittare, vår grönmönstrade ullfilt, korskarna som jag lekte med och våra gardiner med småfåglar som mormor sytt när hon fick kontrakt på rummet där vi bodde. Vi hade varandra, och mamma gnolade genom dagarna även om rösten dämpades, hon svängde med kjolen, vek servetter av blommigt tyg och dukade fram potatisbullar med lingon.

Oron smög sig på som mögeldoft. Sedan girade tiden. Vi hamnade i skrubben för att mamma hade varit av med jobbet för länge.

Hon ”fick gå” – det betydde att hon inte fick komma tillbaka och inte fick betalt. Förmannen hade sagt när alla hörde att hon hade varit sen ofta och att det nog skulle bli värre. Mig kände han inte till, men han såg ju magen med min lillebror till slut, fast hon försökte gömma den. Det hände en torsdagsmorgon ett par månader innan Tom skulle födas och gick inte att ändra. Visste förmannen att han krossade en osynlig kvicksilvertermometer över vår familj?

”Skaffa barn?” sa Harry några år senare. ”Det går åt helvete.”

Det gjorde det.

Mamma sökte nytt arbete. Det fanns inget, inte med magen. Hon slamrade med disken och skakade filten genom fönstret så att den piskade genom luften, men det hjälpte inte. Vi hittade på maträtter som inte fanns, åt ur skåpet och väntade på mitt syskon. Mamma hade en trygg skärpa i ögonen.

”Bara magen blir borta ordnar det sig med jobb och skafferi, Eder. Jag minns när jag var barn och jag och din mormor Vega kom hit till Gävle: mor knackade på mer än femtio portar innan hon fick sovplats åt oss och uppdrag att sy.”

Min mage blev mjukvadd och ull över att det skulle ordna sig.

”Hon gav sig inte, vännen. Det tänker inte jag göra heller. Vi kommer till och med ha råd med en fläck av flärd, ska du se.”

Så kom min lillebror. Hon rättade till håret några veckor efter att han föddes, drog på varmkofta, såg till att sjalen låg utslätad över axlarna och låste dörren när hon gav sig i väg. Skosulorna klopprade nedför trappan. Högst en halvtimme var hon borta, jag låg på mage i en ljusstrimma på linoleumgolvet och Tom låg i en korg, hans hand och mitt ansikte speglades i mormors piggtittare. Jag pratade med min lillebror och han svarade. Hans bebisröst var som dragspelets allra ljusaste ton och hans mage var en grodas när han var mätt. Ljuset utifrån gården såg ut som mjölk i hålen i vårt golv och vi var två syltlickar. Någon gormade hos Henrikssons, men jag var Toms storebror och inget kunde hända honom.

”Hej, finpojkar. Har ni haft det bra?”

Det hade vi alltid. Hon rufsade mig i håret innan hon lyfte upp Tom.

Efter några veckor behövde mamma gå längre för att fråga,

då fick jag byta på Tom ibland på golvet och mata ur en glasflaska som hon lånat av Steens. Tom behövde min hand som stöd under huvudet. Jag kunde hålla upp båda hans ben samtidigt, med bara en av mina händer. När mamma kom hem slamrade hon i vårt kökshörn och jag vågade inte fråga. *Ge er nu*, stirrade gröna köksluckan på sned. *Duns, duns*, sa torktrasan över ytorna. *Dra åt helvete*, skrek klirret och klonket i diskbaljan. Irriterade glas och bleck och trä – inget arbete idag heller.

Lugnet kom alltid tillbaka efter en stund.

”Nej, vännen. Inget idag, men minns vad jag brukar säga om din mormor. Det finns många portar jag inte knackat på ännu. Mor och jag klarade vad som helst när vi klev av tåget här med våra väskor och påsar. Det gick vägen, Eder. Nu ska vi klara detsamma, du och jag.”

Jag brukade somna till skymning, ro och ett stilla klingande från mammas minsta glas.

En dag hann det mörkna innan mamma kom tillbaka från sitt sökande. Jag öppnade fönstret och drog fram en stol för att se om hon kom längs gatan. Fryskallt mot kroppen när jag lutade mig ut, min blick irrade, men jag såg henne inte. Bara en stor råtta tittade upp från en mörkskugga, eller om det var en katt. När draget blev för kallt lade jag mig på rygg på sängen och hörde halmen prassla i madrassen. Nedifrån gatan kom fragment av samtal och rop på arbetskamrater, dörrar öppnades och stängdes, enstaka barn sprang fortfarande i trappuppgångarna. Så småningom blev det lugnt, utöver enstaka fyllevrål och protester. Träden viskade utanför vårt fönster.

Duns och klirr när mamma kom tillbaka, hon kysste oss på pannan och hennes andedräkt hade ett sting i sig. Jag drog täcket om mig och somnade om.

Det fanns inget arbete åt mamma – jag fick ta ut mina korkar ur pigtittaren så att hon kunde byta den mot bröd. Sedan undvek jag att se åt köksskåpet till, för det var en gapande mun. Snart skulle pengarna vara slut. Vi eldade upp den sista veden i korgen. Gröten blev hal och kletig när mjölken tog slut, mammas människoansikte blänktes när hon kom hem på kvällarna. Ljuset utifrån fick en annan ton, mer som öl kanske. På dagarna lekte jag med mina korkar i de ljusstråken. Pappakorken var Tom nu – jag och mamma hade gjort ögonen rundare på den och brutit av benen, så att de blev korta. Riktiga Tom låg på grönfiltens intill mig och mamma rättade till kragen på sin kappa.

”Jag är så hungrig, mamma. Idag får du jobb, som mormor.”

Mammas ögon blev nyputsade fönsterrutor. Hon kramade mig så hårt att våra kroppar kunde ha bytt plats. Sedan gick hon.

Kanske hade jag funderat mer om jag inte hittat Toms grop. Han skrattade och jag glömde mammas fönsterögon, för mitt i min lillebrors skratt grävdes en skrattgrop som bara var hans fram. Jag kittlade honom för att få se den igen. När han somnade efter någon timme susade det om hans andetag. Kylan kröp in från fönstret, men jag öppnade järnluckan med en pinne och lade på lite fiskpapper.

Dörren knarrade till när mamma kom hem igen – själv teg hon. Jagad blick. Inget jobb. Hon satt vid köksbordet och slätade ut skrynlor från bordsduken medan tiden såg på. Köksskåpet vrålade med tomsvart gap. Gråten trängde ut under hennes ögonlock, fast hon knep ihop dem.

Ingen ville anställa min mamma. Hon kunde bli borta så länge i taget nu att Tom hann börja skrika. Jag kände underläppen darra de gångerna, fast jag försökte tvinga den stilla.

Det blev varmvår och det blev sommar, trädens kronor blev

ljusgröna och sedan mörkgröna extragardiner utanför fönstret. Ändå kom något urblekt över oss.

En natt vaknade jag av en närvaro. Mamma satt på sängkanten i sitt nattlinne och såg in i mig. Hon hade inte tänt, hela rummet var gråskala från juni utanför och blicken sa något. Ögonen blänkte, hon såg att jag vaknat och vände sig bort. När jag vaknade nästa gång låg hon intill mig i en ljusstrimma och sov tungt. Tårarna låg som uttorkade pölar i hennes ansikte.

Männen kom för att vi skulle ha råd att äta.

Männen

1935

Männen. Det hette att de fick kläder lagade. Vi kunde äta gröt och böckling, Tom fick mjölk till brädden i sin glasflaska och mamma köpte brännvin. Medan jag åt grynkaka och ritade troll på gamla sömnadsmönster satt hon på sängkanten med honom i famnen. Hon blundade med ansiktet tätt mot tuss-håret på min lillebrors huvud. Sommarljuset över golvet blev allt smutsigare utmed eftermiddagarna. Mamma log mot mig och kanske var det bara på mina överarmar det började klia.

Vi lyssnade efter ljuden i trapphuset, både hon och jag. Jag hörde när dörren mot gatan gjorde ett sug som drog i vår egen dörr. Mammans ögon fick fokus då och häktades fast vid mina.

”Eder, vännen.”

Det var signalen. Åh, Tom hade fötts rakt in i verkligheten. Längre trodde jag att hans namn var *Kom!* och det passade så vackert. Jag lyfte honom varsamt, handen under hans huvud, min fågelunge som jag bar med mig, fort i mörkningen när vår mamma drog efter luft.

Sjalen av, en rysning över hennes axlar.

”Håll om Tom och stanna kvar därinne.”

Hon hade lagt grönfilt och skär kudde åt oss i garderobs-skrubben, trångt och vitmålat, hylla och en stav med några galgar högt ovanför. Där skulle vi vänta.

Mamma drog ut nyckeln ur garderobens nyckelhål och

gav den till mig. Den var sval, ganska tung, snirkligt grepp och utskärningar som kyrktorn längst ned på den delen som skulle pillas in i låset på insidan. När jag drog igen dörren stod mamma kvar i skuggorna och såg på oss.

”Vrid om nyckeln, Eder och var tyst. Vyssja Tom-hjärtat lugn och försök somna båda två. Jag väcker er när ni kan komma ut.”

Mummel utanför, ibland avhuggna meningar, steg över golvet. Mammans röst smög in genom nyckelhålet, mumlande, ljus, Tom var tung i mitt knä, jag visksjöng Byssan lull om och om igen och jag var så trött. Jag somnade och vaknade igen, min bror var en nybakad råglimpa i min famn och han rörde sig i sömnen, jamande, späd. Mina armar domnade. Då lade jag honom där kudden var allra mjukast, den sidan det inte var brodyr på. Sedan kurade jag ihop mig intill honom och blundade bort.

”Vad duktiga ni har varit”, sa mamma.

Hon hade öppnat garderobsdörren med en sax och log mot oss när jag vaknade.

”Kom, så lägger vi oss i sängen allihop. Jag ska sjunga en vaggvisa för er och imorgon ska jag köpa mjölk.”

”Ska du köpa tunnbröd också, av tant Anita?”

”Kanske nästa gång, finpojken min. Men mjöl ska jag köpa. Då kan vi hitta på vårt alldeles egna bröd.”

Mamma höll alltid tunnsjalen om sig när hon bäddade tillbaka vår mjuka filt. Vi tvinnade ihop oss alla tre och Tom somnade om direkt, men jag låg vaken och kände mammans andetag mot håret, såg hennes ögon blänka. Hon hade något skarpt i andedräkten. Skärpan i ögonen hade försvunnit.

De flesta män såg jag aldrig, bara det kvava innan de kom och varje gång vår avättna mamma efteråt. Ljud i mörkret, men morgonen var alltid stilla och bara vi tre. Vi kunde äta frukost under filten i sängen och inget annat spelade någon roll. Tom och jag brukade gå ur sängen och jag busade med honom medan mamma fortsatte dra sig – ganska ofta kittlade jag honom för att få se gropen – ingen av oss andra i huset hade en sådan skrattgrop som min bror. Däri bodde något eget som bara var hans.

”Dåså.”

Det brukade komma en suck innan mamma klädde sig och gjorde sina ärenden till Konsumtionsföreningen på Tredje Tvärgatan. Sucken djupnade på några veckor, tills den punkterade henne.

”Jag blir borta lite längre idag, hjärtat. Går en vända till för att fråga efter arbete och sedan förbi Brännvins-Nils i tjugotvåan.”

Brännvins-Nils. Där hade inte mamma varit på länge. Det var han man sa hade sjunkit igenom, han som var med när Brynäs blev distriktsmästare i bandy och som hade bjudit min mormor på porter och bakelse innan hon fick halsfluss och dog. Senare hade han börjat svaja när han gick och han hade supit sönder änkan Karléns minsting Jöran så illa att han drunknade i Gavleån. Jag sa inget. Såg genom fönstret hur mamma flöt i väg längs gatan bara. Jag hoppades att Brännvins-Nils skulle svaja ned i ån så att han inte kunde öppna dörren för henne.

Det dröjde så att jag fick magknip, men när hon kom hem var hon gladare. Det lättade lite i magen på mig för varje gång hon kom tillbaka med kall kappa och skrattansikte. En gång sjöng hon i trapphuset och en annan gång kom hon hem med tunnbröd, fast hon sagt att hon inte skulle köpa. Vi doppade i gräddmjölk och jag höll brödbiten under ytan tills det lossnade små bitar som flöt omkring.

Förlåt, Brännvins-Nils, för mina elaka tankar.

Männen och ljuden utanför skrubben blev kvar i magen, som vasst grus. Mamma verkade känna det också – det tjocknade omkring oss när eftermiddagen kröp närmare. Hon blev hal i pannan, håret rann som ormar över hennes ansikte och hon drog sin trasiga tunnsjal om sig. Allt eftersom solen lyste snedare in i rummet blev väntan tätare. Himlen utanför blev mörkt blå, på gränsen till svart. Blött mot rutorna, dropparna kastade sig mot oss, de plattades ut till våta fläckar och gled hjälplöst nedför glaset. Svettblänk på mamma när det började bli kväll. Hennes blick sa att jag inte hade velat vara där hon skulle vara.

Fientliga grenar slog mot vårt fönster. De gjorde förvridna skuggor över väggen, som beniga fingrar, och under skuggspelet hade fönsterbrädan fått smuts på sig som ingen torkade bort. Ett magert regn mot fönsterplåtarna och piskande blött när mamma gav mig filten. Försiktigt lirikade jag nyckeln ur nyckelhålet för att kunna se ut. Nästan inget syntes. Vårt hem var ett stirrande mörker, jag såg bara skärvor av rummet utanför och lite av fönstret.

Hopknipta ögon. Vänta ut.

Mamma slutade tralla. Djupt inne i våra gröna extragardiner drillade flyttfåglarna sitt allra högsta, men hon sa inte så mycket till oss längre, sa inte så mycket alls efter ett tag. Vårt hyresrum förstummades – som om ingen var hemma fast vi satt där alla tre. Fast en gång pratade hon och kunde inte sluta. Det hade varit många leriga spår över golvet den morgonen, hon höll sig fast i köksbänken och brännstekte sotare. Fiskrenset hade droppat på golvet. Stekspaden slank ur hennes händer och hon brände sig när hon plockade upp den.

”Jorden snurrar för snabbt!”

Så sa hon. Om och om igen.

”För snabbt. Jorden snurrar för snabbt.”

Mina händer skälvde på seneftermiddagarna av att darr och snurr kunde hända mig och Tom också om vi inte hann undan. Jag höll nyckeln med hela kroppens vilja: innan fotstegen hunnit hela vägen upp måste jag varje gång ha hunnit låsa och krypa ihop med Tom intill mig.

En gång hann jag inte. Mamma hade varit så trött i några dagar, hon hade inte orkat leka, inte handla, knappt lagat mat, satt slapp med halvflaskan framför sig och när det började mörkna gick jag på dass ensam fast jag inte fick. Vår dörr var svår att få igen när jag kom tillbaka. Matoset från våningen under slank in medan jag lagade ett ben på en av mina korkar. Vi var i samma sinnesstiltje, jag och mamma. Som att vi fått var sin kokong omkring oss, vävts fast vid vår egen insida.

Mannen som kom tog två trappsteg i taget, han ryckte upp dörren, grälsjuk med bruna tänder och tobak över blåskjortan. Kall vind omkring honom.

”Helvete!”

Han stirrade på oss och på korkarna. Äckel i hans ögon, som om jag var en fluga på hans middagstallrik och Tom en silverfisk, ett äckligt kryp man stampar på, torkar upp med en bit papper och kastar i soppsåsen under diskbänken. Jag ville skrika åt honom, men jag satt stum. Det var han som skrek.

”Försvinn i väg!”

Brölet tryckte ned mina andetag i halsen. Mamma reste sig äntligen, men hon backade undan, hennes varma hjärta kippade efter luft. Jag såg knytnävarna i mannens blick, lyfte Tom, ilade, låste garderoben och höll för min lillebrors mun så att han började sprattla. Då klappade jag på honom och gav honom lite ur mjölkflaskan, så att han inte grät så mycket.

Senare dunsade det i golvet. Mannen röt, jag klappade mer på Tom och höll för hans öron, men ljuden trängde in i mina. Kvastskäftet igen och igen i Steens tak som var vårt golv. En hund gläfsste nere på gatan, kanske Boj, den fina svarta med duvkuttret som såg ut som att han log. Säkert hjälpte han barnen Steen därute nu.

Mamma hade fått hicka. Det dunsade, kväljdes, rumlade, tog i väggen. Om vi hade haft en hund kanske den hade kunnat göra något.

Så småningom tystnade utsidan.

Skrap vid ytterdörren.

Nu?

Mannens steg försvann nedför trappan, stora porten på bottenplan slog igen. Äntligen hörde jag mammas fötter över golvet. Jag kände igen klonket när hon låste ytterdörren. Ljudlöst i vårt rum efter det, men själva luften var högljudd. Den skar sig av ljuden nedifrån gatan, av Henrikssons gnisselsoffa, av plaskande vatten hos Ekmans på andra sidan väggen och av mamma som kved. Så blev hon alldeles tyst. Garderobsgolvet var kallt mot fötterna och jag hörde ingenting. Inga ljud, inte ett knäppande, alldeles tomt i luften.

Länge lyssnade jag.

Vissa nätter är så mörka.

När jag vaknade var ljuset vitt genom nyckelhålet. En strimma rann in under dörrspringan mot golvet också. Utanför garderoben bara tigtystnad.

Ljuden från gatan friskade i. Så småningom hördes Steens och Kumlins ungar utanför, alltså var klockan efter nio. Jag låste upp och gläntade på dörren, såg smutsen i golvhålen, en kork utan ben och en av mammas strumpor. Allt var stilla. Jag lyssnade igen. Sedan ordnade jag med filten runt Tom på

brodyrkudden så att han inte skulle rulla ned på kallgolvet i sömnen och bli ledsen. Så smög jag ut.

Hon låg hopkrupen på sängen som en trasig fotboll. Ansiktet var fuktigt, som om hon legat utomhus. När jag lade handen på hennes hår blev mammabollen hårdare, hon tryckte fast handflatorna mot tinningarna och gjorde ljud med munnen stängd. Tom vaknade inne i garderoben. Jag hörde honom gurgla för sig själv, så där som precis innan han märkte att alla var försvunna, så jag skyndade mig att hämta honom till mamma. Han fick ligga längst in vid väggen där han inte kunde falla. Korkarna låg kvar på golvet där vi lekt med dem – mammakorken hade blivit lite platt och tappat benen. Jag lade upp dem allihop på köksbordet och tömde upp ett glas vatten, sedan satte jag mig i skräddarställning på sängen intill mamma och Tom.

Först hände ingenting. Min lillebror sträckte knubbfingrarna mot mammas hår och dreglade. Ett skratt. Hans skrattgrop. Kyrkklockor, för därute var klockan elva. Efter en stund såg mamma upp och trevade med handen över ansiktet. Ena ögat såg ut som ett klabbigt majonnäsägg.

Fröken Kempes fester

1935

Kyrkklockorna ringde igen, varje gång hade Brynäs gått ännu en timme genom tiden. Mamma kunde bara se genom sitt ena öga, men det rann tårar ur båda.

”Har du ont någonstans, mamma?”

”Bara lite skav på ena foten, finpojken.”

Hon sluddrade när hon pratade, lade armen över Tom och verkade somna bort fast dagen bara hunnit halvvägs. Tom drog i sin underläpp så att pärltänderna blänkte, han tvinnade en slinga av hennes hår om sin hand, men hennes ansikte var slapppt, hon luktade kallsvett och fränt och slumrade vidare. Träden hade förvandlat sig utanför vårt fönster, extragardinerna var fuktiga nu och gula. Höstskurar kylde rummet genom glaset. Jag drog över oss ullfilten med grönt mönster, lade mig nära mamma och Tom och kröp ihop med knäna mot bröstet för att få upp värmen. När jag somnade kände jag att fötterna hade börjat värmas.

Några dagar förflöt och mammas öga skiftade färg. Hon hade tårblänk i ögonen och Toms pupiller var så stora när han såg på henne. Ansiktet i kudden, mamma öppnade inte dörren hur männen än vädjade och larmade utanför. Tom lärde sig krypa från fönstret och ända bort till skorna, men mamma log knappt. Hon kunde inte gå och handla, trots att nästan allt var

slut. Vi fick klara oss på det vi hade. Tom spottade ut den sista vällingen, den hade stått i solen och fått en äckligt fadd smak. Han for på alla fyra mellan väggarna, ingen mening att lägga honom på en filt – jag drog benen ur familjekorkarna i stället och lät honom låna korkkropparna medan jag letade i skåpen. Jag mjukkokade några potatisar, det fräste när vattnet hoppade ut men de blev klara och simmade upp i bitar.

”Meah!”

Tom var fortfarande hungrig, så jag mosade några bitar i det som fanns kvar av kokvattnet. När jag provsmakade brände jag läppen så att det växte en blåsa som sprack. Jag lät moset svalna innan jag matade honom. Det blev inte så mycket över till mig. Mamma sov och sov, så jag ställde mig på knä och grävde i sophinken, lyckades fylla en hel skål med skal och skrap. Det mesta hade legat länge, en del smakade hyfer och nedbrytning, men jag svalde ned med vatten. Magen lade sig till ro.

Det dröjde två timmar innan jag började kräkas. Jag spydde i diskbaljan där mamma hållit sig fast medan jorden snurrade. Hon tittade upp och vinkade mig till sig. Handen utmed min kind.

”Lillynk min, behövde du ta upp ur sophinken?”

Hon blundade igen direkt och jag somnade på golvet som en utskvimpad omelett, vaknade av att magen krampade igen, kvälningarna klämde om mig. Kroppen knöt sig till en knut, exploderade och kastade ut härsket smör, mögliga brödkanter, korvskinn som börjat byta färg. Syran frätte i min mun.

”Så du mår!” sa mamma och hävde sig upp på armbågen.

Hon höll mig om ansiktet, blankögd som om någon pratat om döden.

”Jag får ordna med slantar ikväll, det finns inget annat.”

Hennes röst var tunn som en småfågels.

Mina magkramper fortsatte, fortsatte, tills bara genomskinligt slem kom upp. Sedan slutade kräkset och mamma lyfte upp mig i sängen så att jag kunde kura under täcket. Hon var sammanbiten när hon torkade upp på golvet efter mig. Kalluft överallt när jag öppnade fönstret och jag frös, men höstluften var frisk att andas. Mamma kastade trasan genom fönstret.

”Inga sopor mer. Aldrig.”

Jag började må bättre lagom till skrubben på seneftermiddagen.

”Vila er härinne. Jag känner han som kommer, det går fort idag.”

Så snart hon dragit igen skrubbdörren somnade jag.

Mamma släppte ut oss ganska snart igen.

”Det får räcka så idag, hjärtat. Kom och lägg dig i sängen och vila dig frisk nu.”

Jag sov tills dagsljuset blivit alldeles vitt. Då hade mamma dammtorkat alla ytor i vårt rum och satt med utslätat förkläde och skrev krumelurer på ett knöligt papper.

”Orkar du gå och handla åt oss, vännen? Hittar du vägen till Tredje Tvärgatan och tillbaka hit igen?”

Ensam därute. En rädsloklump växte i halsen direkt.

Mamma hade inte fått ihop så mycket pengar kvällen innan, men en näve småslantar fick jag med mig. Hon skickade mig att handla ett kast strömming, gryn, lök och mjölk från Tredje Tvärgatan och en halvflaska från Nilsgubben i tjugotvåan.

”Här är listan du ska räcka fram, låt dem inte lura på dig mer, knäpp jackan ända upp”, sa mamma. ”Knacka och vänta, bli inte skärrad när du ser Nilsgubben, han är en sådan som svälter sig för att kunna supa, men han är inte farlig. Räkna växeln bara. Räck över kokpotatisen här också, så han får något i sig. Och hälsa från din mormor Vega, så ger han bättre pris.”

Ett virrvarr av gator och gårdar. Rädsloklumpen låg i vägen för mina andetag. Jag grävde ned händerna i fickorna och stegade fram med beslutsamhet, höll hårt om mammas lapp och vände direkt om jag förstod att jag börjat gå i fel riktning. Så många färger i träden omkring mig. Ljusgul, orange, några bruna. Vid Tredje Tvärgatans dörr hängde en klocka som pinglade, damen snörpte ihop munnen när hon måste luta sig över disken för att se mig. När jag kom till Nilsgubben öppnade han med Brynäs klubbemblem på väggen bakom sig. Jag räckte fram handen och berättade mitt ärende, lät bli att backa från surandedräkten.

”Jaha.”

Gubben gick för att hämta. Han var skraltmager, ganska gammal, mest förbrukad. När han fått betalt och jag höll mammas flaska i famnen sträckte han flathanden mot mig och lutade sig nära, men då sprang jag allt jag orkade därifrån.

Det var svårare att hitta vägen hem – alla husen blev annorlunda när man såg dem från fel håll. Mamma stod alldeles innanför dörren när jag kom, kramade om mig innan hon stuvade undan matvaror och flaska.

Hennes förmaningar blev en ramsa på mindre än en vecka.

”Bara det som står på listan, inget mer, knäpp jackan, räkna växeln från Nilsgubben och hälsning från Vega för prisets skull.”

Hon hade tagit fram sitt nubbeglas ur skåpet.

Nu hittade jag lätt. Tredje Tvärgatans pingla började låta som *välkommen* och butiksdamen med kattstjärt till mun verkade van vid mig efter några gånger. Om Brännvins-Nils sov och inte kom till dörren fick man öppna en dörrspringa och ropa. Då kom han, svalde ned brödbit eller kokt potatis direkt med en klunk sprit. Helst höll jag andan när han kom

för nära. Ibland räknade Nilsgubben rätt, ibland fick jag för lite och fick säga till. Han nämnde aldrig mormor Vega och inget annat heller, sträckte fram handkupan bara och såg på medan jag lade ned precis rätt siffra av mammas pengar och vek in det som blev kvar i lappen innan jag stoppade den i jackfickan. När spriten var betald och klar brukade han ge mig en bröstkaramell som gjorde halsen iskall och löste upp det mesta av klumpen, så att jag kunde spotta ned den i snögloppet på vägen hem. Mamma vinglade ibland med blicken när hon öppnade dörren för mig, men hon fick in varorna i skåpet och jag fick alltid en kram.

Snöregn och hösten hade snart gått – mest bara rönnbär och någon domherre kvar i träden.

”Trädens blad var försvunna, mamma.”

”Löven föll till marken, hjärtat. Allt faller förr eller senare till marken.”

Jag hade nästan hunnit hem den dagen de knuffade omkull mig. De var tre, flera år äldre än jag.

”Av med den!”

Trygga hunden Boj var många kvarter bort.

”Kolla. Han har mjölk också!”

En våldsam stöt i ryggen, blötsnö i ansiktet, de slet i mig, jag kände hur de ryckte i jackan. Fort! lade jag kroppen platt över Nilsflaskan – den var dyrast.

Kylan kom direkt när de slet jackan från min kropp.

”Kom igen nu, Oskar!”

Det hördes på stegen när de gav sig av. Jag tittade upp. En kvinna med sjalett sköt en spark framför sig på andra sidan vägen, så jag fick upp modet.

”Lämna tillbaka min jacka!”

De försvann runt hörnet och jag stod nedblött i hutterkylan

med trasig tunnkofta. Strömmingarna hade fallit ur tidningspappret. Grynen låg spridda omkring fötterna. Kvinnan böjde sig i snön och hjälpte mig att linda in fisken i tidningspappret igen, medan jag samlade gryn och slasksnö i papperspåsen. Hon såg på Nilsflaskan, men tog inte upp den från snögloppet.

När jag krafsade fram den sista löken lade hon handen mellan mina skulderblad.

”Det är gott gry i honom. Kom ihåg det.”

Boj var inte på gården när jag kom tillbaka. Jag behövde min kram, ville berätta för mamma om pojkarna, om orden och om handen mellan skulderbladen, men hon stirrade i bordsskivan.

Det knackade på dörren redan tidig eftermiddag den dagen. Jag satt kvar med mina korkar, för mamma rörde sig inte och det lät bara som en kvinna utanför, en som använt hela lungorna för att komma uppför trapporna.

Knackningar igen, hårda.

Kanske min jacka?

Jag öppnade en springa, men kvinnan tryckte upp dörren med magen och klev in. Stadiga ben brett isär och skospetsar som siktade på mig. Kroppen gungade under kläderna. Jag såg inte ansiktet för bröstet, men jag hörde rösten.

Änkan Karlén.

”Har han mor sin hemma?”

Hon sa det rakt över mitt huvud, rösten klar som kallt vatten. Jag ville säga nej, men mamma satt ju där. Hon drog på sig sin tunna sjal och kom till dörren. Sedan neg hon med ögonen. Munnen var hopknäpt, kroppen ett spett. Änkan Karlén skruvade ned benen djupt i vårt golv.

”Det klagas”, sa hon.

Hon såg ut över vårt rum. Jag såg tre hakor nedifrån golvet och visste att hon hade ögon som knappar.

”Fröken Kempe har fester där det skriks och levs om när hyggligt folk vill sova. Och jag väntar på oktoberhyran.”

Mamma vred ur sig som en blöt strumpa.

”Det ska bli bättring, fru Karlén. Jag lovar. Pengarna på söndag senast. Och jag ska dämpa mig.”

Änkan Karlén nickade.

”Då vet hon.”

Något likgiltigt över henne när hon vände sig mot trappan. Som att hon inte var berörd.

”Adjö då”, sa mamma, men änkan Karlén bara gick.

Hon frågade inget om mig och Tom. Ingen hetsade upp sig över barn på den tiden.

Jag hörde mammas andetag när hon hade låst om oss. Väntade på att hon skulle berätta vem fröken Kempe var, vad mamma visste om hennes fester och skrik och vad vi skulle göra åt dem.

”Ängslas inte, finpojken min”, sa hon, lögnen kring ögonen. ”Det ordnar sig.”

Sedan spydde hon i tvättfatet.

Hon stod där länge. När hon rätade på sig höll hon sig fast i diskbänken och blev kvar där, och då stannade jag också upp. Väntade. Den där hårtesten hon brukade stryka undan hängde ned över ansiktet utan att hon verkade lägga märke till den. Som om hon glömt. Efter en stund rätade hon upp sig och vek några plagg tvätt, närmare kvällen skar hon upp potatis för att steka och slutade aldrig, skar och skar tills det blev till småhack bara. Hon frågade inte vart mjölken tagit vägen. Potatishacket fräste i en hög i stekpannan när hon började vagga på fötterna och vrida sina händer. Hennes ögon kvävdes. Det droppade från ansiktet ned över bluskragen. Jag lagade klart och åt upp hälften.

Den natten drömde jag att jag flydde från tre storpojkar tills

jag hamnade vilse i en tät skog. Jag frös i drömmen och snön tätnade, jag kom fram till en dörr och kastade mig in och där stod Nilsgubben och tittade ned på mig. Han var tanig, ännu äldre och mer förgången. När han hade räknat mina pengar behöll han allihop.

Det kom något trångt över oss efter jackan och änkan Karlén. När Tom kröp fram till en köksstol och lyckades dra sig upp på fötter tänkte jag bara på hur kallt det var på marken nu om någon skulle knuffa omkull honom i snöslasket. Jag fick något i halsen varje gång jag skulle gå ärenden, sprang omvägar för att lura storpojkar och kölden och hemma måste jag leka ännu stillsammare än förr, fastän det inte var jag som var stimmig. Väggar i vårt hus var som papper, *vi* var som papper. Mamma satt vid köksbordet med en stor brun flaska, ”annars går det inte”. Jag väntade varje eftermiddag på stegen i trappan, redo att lyfta min fågelunge, vara lillebrorsvingar genom rummet. Rädsla att inte märka, inte hinna.

Om man har en bror, då har man en värld. Och en oro. Ett ansvar.

Ibland kunde jag känna Toms hjärta picka när jag skyndade med honom till garderobsskrubben.

Vi hann.

Mamma blev kvar utanför.